

Waldemar Graczyk

Zakupy antykwaryczne i legaty testamentowe jako źródła powiększania zasobu starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku po 1945 roku

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, ongiś zasobna w cenne rękopisy, inkunabuły i stare druki, w czasie II wojny światowej poniosła nieodwracalne straty. Ukształtowany po 1945 roku zespół nie jest zespołem jednego miejsca. Na podstawie analizy wpisów proveniencyjnych druków z okresu XVI-XVIII wieku można wyodrębnić trzy źródła, które pozwoliły odbudować księgozbiór biblioteki płockiej. Pierwsze źródło stanowiły księgi pochodzące z tzw. dubletów sandomierskich, czyli ze skasowanych klasztorów, zwłaszcza z terenu Małopolski, oraz księgi klasztorów skasowanych w diecezji płockiej. Drugie źródło to księgi nabywane w drodze zakupów antykwarycznych. Na księgach tych widnieją charakterystyczne „wklejki” antykwaryczne, często z zachowanym zapisem kwoty uiszczonej przy zakupie. Łącznie w drodze zakupów antykwarycznych na przełomie lat 50-tych i 60-tych lat XX wieku nabyto 162 tytuły starych druków w 157 woluminach. I wreszcie trzecim źródłem były legaty testamentowe duchowieństwa płockiego¹.

1. Zakupy antykwaryczne

Najczęściej książki były nabywane w antykwariacie w Bydgoszczy oraz Kielcach o czym informuje napis na firmowej naklejce. Spośród zakupionych w antykwariacie starych druków na wiek XVI przypada – 53 tytuły w 57 woluminach; XVII – 53 tytuły w 51 woluminach; XVIII – 57 tytułów². Dzieła pochodzą ze znanych europejskich oficyn wydawniczych: druki XVI-wieczne z Antwerpii, Kolonii, Bazylei, Wenecji, Rzymu, Strassburga, Ingolstadt; XVII-wieczne

1 Szerzej na temat sposobów powiększania zasobu bibliotecznego zob. W. Graczyk, J. M. Marszalska, *Księgi rękopiśmienne i stare druki w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Z dziejów kultury polskich bibliotek kościelnych w dawnych wiekach*, Kraków 2010, s. 37-79.

2 Dane te pochodzą z księgi inwentarzowej zasobu starych druków XVI-XVIII wieku, Biblioteki WSD w Płocku. Inwentarz sporządzili w latach 2005-2008 ks. Waldemar Graczyk i Jolanta M. Marszalska.

z Monachium, Kolonii, Antwerpii, Wenecji, Frankfurtu, Jeny, Rzymu, Ingolstadu, Paryża, Hanoweru, Konstancji, Lipska, Neapolu, Genewy, Amsterdamu; XVIII-wieczne z Warszawy, Krakowa, Lublina, Wilna, Kalisza, Lwowa, Berdyczowa, Częstochowy, Gdańska, Rawicza a także Paryża, Wenecji, Rzymu, Lipska, Frankfurtu nad Menem, Wiednia, Trnawy, Kolonii, Koszyc czy Antwerpii. Znaczna część kupowanych XVIII-wiecznych druków pochodzi z drukarni polskich.

W zdecydowanej większości dzieła zakupione w Antykwariacie są dobrze zachowane. Te, pochodzące z XVI wieku charakteryzują się z reguły cenną kunsztowną oprawą renesansową i w znakomitej większości „reprezentują” również znakomitych autorów m.in. Pliniusza Młodsze³, Augustyna Aureliusza⁴, Filipa Melanchtona⁵, Arystotelesa⁶, Piotra Lombarda⁷ czy Ambrożego Calepinusa⁸. Oprawę druków XVII-wiecznych w znakomitej większości stanowi skóra i pergamin, zaś ich autorami są m.in. Fryderyk Hildebrandus⁹; Piotr Laurenbergius¹⁰; Hugo Grotius¹¹; Arystoteles¹²; Lehner Gaspar¹³. Również druki XVIII-wieczne posiadają charakterystyczną oprawę z epoki, którą stanowiła tektura i brązowa, gładka skóra. Autorami ich są: Owidiusz¹⁴; Dominik Szybiński¹⁵; Stanisław Łochowski¹⁶; Kazimierz Stęplowski¹⁷; Maciej Dogiel¹⁸; Anastazy Kiedrzyński¹⁹; Wojciech Ochabowicz²⁰; Jan Kanty Laskiewicz²¹; Arnulf Kazimierz Żeglicki²²;

-
- 3 BSemPł., sygn. SD/XVI/6.
 - 4 BSemPł., sygn. SD/XVI/22.
 - 5 BSemPł., sygn. SD/XVI/37.
 - 6 BSemPł., sygn. SD/XVI/47.
 - 7 BSemPł., sygn. SD/XVI/69.
 - 8 BSemPł., sygn. SD/XVI/148.
 - 9 BSemPł., sygn. SD/XVII/31.
 - 10 BSemPł., sygn. SD/XVII/54.
 - 11 BSemPł., sygn. SD/XVII/62.
 - 12 BSemPł., sygn. SD/XVII/79.
 - 13 BSemPł., sygn. SD/XVII/207.
 - 14 BSemPł., sygn. SD/XVIII/21.
 - 15 BSemPł., sygn. SD/XVIII/77.
 - 16 BSemPł., sygn. SD/XVIII/358.
 - 17 BSemPł., sygn. SD/XVIII/556.
 - 18 BSemPł., sygn. SD/XVIII/713.
 - 19 BSemPł., sygn. SD/XVIII/761.
 - 20 BSemPł., sygn. SD/XVIII/788.
 - 21 BSemPł., sygn. SD/XVIII/806.
 - 22 BSemPł., sygn. SD/XVIII/865.

Piotr Skarga²³; Józef Alojzy Putanowicz²⁴. Widać z tego wyraźnie, że wśród kupowanych druków XVIII-wiecznych przeważali autorzy polscy. Pewną liczbę poloników można również odnaleźć wśród kupowanych ksiąg z XVI czy XVII wieku. Pośród zakupionych XVI-wiecznych dzieł z kręgu polskiego na uwagę zasługują: *Psalterz Dawidów* w tłumaczeniu Jana Kochanowskiego (Kraków 1586)²⁵; pierwsze tłumaczenia Biblii na język polski w tym Biblia w tłumaczeniu Jana Nycza Leopoldy, zwana również Biblią Scharffenbergerowską od nazwiska wydawcy (Kraków 1561)²⁶; *Biblia Brzeska* (Brześć Litewski 1563) zwana też potocznie Radziwiłłowską, której tłumaczenia podjęli się wybitni bibliści z obozu innowierczego z Janem Łaskim i Piotrem Statoriussem na czele²⁷; oraz najwspanialsze tłumaczenie Biblii na język polski, dokonane przez jezuitę Jakuba Wujka, wydane w Krakowie w oficynie Łazarzowej w 1599 roku. Do płockiej Biblioteki seminaryjnej zakupiono dwa egzemplarze tego pomnikowego dzieła, wydane w tym samym roku – 1599²⁸. Nie zabrakło również polskich autorów wśród zakupionych druków XVII-wiecznych. W tej grupie należy m. in. wymienić: Ambrożego Nieszporkowicza²⁹; Jakuba Jana Suszę³⁰; Pawła Piaseckiego³¹; Bartłomieja Szotarewicza³²; Szymona Makowskiego³³; Piotra Skargę³⁴; Gabriela Markiewicza³⁵ czy Szymona Starowolskiego³⁶.

Pod względem treściowym druki XVI-wieczne oprócz bibliistyki zawierały treści z zakresu historii, filozofii, lingwistyki czy medycyny. Podobnie jak i w wieku XVI, XVII-wieczne dzieła zakupione w antykwariacie dotyczą szeroko pojętej teologii, życia zakonnego, reguł zakonnych i ich wykładni. Są również i takie dzieła, które w swej treści dotyczą różnych dyscyplin naukowych np. filozofii, prawa kanonicznego i cywilnego, retoryki, lingwistyki, historii czy medycyny. Zaś dzieła pochodzące z XVIII wieku oprócz wyżej

23 BSemPł., sygn. SD/XVIII/970.

24 BSemPł., sygn. SD/XVIII/975.

25 BSemPł., sygn. SD/XVI/103.

26 BSemPł., sygn. SD/XVI/134.

27 BSemPł., sygn. SD/XVI/136.

28 BSemPł., sygn. SD/XVI/135, BSemPł., sygn. SD/XVI/137.

29 BSemPł., sygn. SD/XVII/162.

30 BSemPł., sygn. SD/XVII/176.

31 BSemPł., sygn. SD/XVII/184.

32 BSemPł., sygn. SD/XVII/282.

33 BSemPł., sygn. SD/XVII/287; BSemPł., sygn. SD/XVII/365.

34 BSemPł., sygn. SD/XVII/302.

35 BSemPł., sygn. SD/XVII/313.

36 BSemPł., sygn. SD/XVII/373.

wymienionych dziedzin wiedzy: teologia, filozofia, prawo, historia, zawierają też treści z zakresu geografii czy fizyki.

Wiele z zakupionych ksiąg posiada dobrze zachowane wpisy proveniencyjne, umożliwiające na wskazanie ich pierwotnego właściciela. W odniesieniu do XVI wieku 18 tytułów dzieł, posiada wyraźne zapisy własnościowe osób prywatnych bądź klasztorów³⁷; dla XVII wieku można zidentyfikować 34 tytuły dzieł, które posiadają zapisy własnościowe również osób prywatnych, klasztorów i innych instytucji kościelnych³⁸; druki XVIII-wieczne posiadają zdecydowanie najbogatsze zapisy własnościowe, choć nie brakuje i takich na których nie widnieje żaden znak własnościowy dawnego jej właściciela bądź jeżeli znajdował się został zamazany. W zbiorze tym bez trudu można zidentyfikować 25 tytułów dzieł, które posiadają zapisy własnościowe osób prywatnych bądź klasztorów³⁹.

37 BSemPł., sygn. SD/XVI/13, BSemPł., sygn. SD/XVI/27, BSemPł., sygn. SD/XVI/47, BSemPł., sygn. SD/XVI/75, BSemPł., sygn. SD/XVI/117, BSemPł., sygn. SD/XVI/118, BSemPł., sygn. SD/XVI/119, BSemPł., sygn. SD/XVI/120, BSemPł., sygn. SD/XVI/121, BSemPł., sygn. SD/XVI/122, BSemPł., sygn. SD/XVI/123, BSemPł., sygn. SD/XVI/148, BSemPł., sygn. SD/XVI/149, BSemPł., sygn. SD/XVI/162, BSemPł., sygn. SD/XVI/163, BSemPł., sygn. SD/XVI/64, BSemPł., sygn. SD/XVI/165, BSemPł., sygn. SD/XVI/200.

38 BSemPł., sygn. SD/XVII/1, BSemPł., sygn. SD/XVII/62, BSemPł., sygn. SD/XVII/66, BSemPł., sygn. SD/XVII/79, BSemPł., sygn. SD/XVII/84, BSemPł., sygn. SD/XVII/86, BSemPł., sygn. SD/XVII/87, BSemPł., sygn. SD/XVII/88, BSemPł., sygn. SD/XVII/129, BSemPł., sygn. SD/XVII/132, BSemPł., sygn. SD/XVII/162, BSemPł., sygn. SD/XVII/169, BSemPł., sygn. SD/XVII/173, BSemPł., sygn. SD/XVII/176, BSemPł., sygn. SD/XVII/179, BSemPł., sygn. SD/XVII/184, BSemPł., sygn. SD/XVII/212, BSemPł., sygn. SD/XVII/222, BSemPł., sygn. SD/XVII/252, BSemPł., sygn. SD/XVII/255, BSemPł., sygn. SD/XVII/282, BSemPł., sygn. SD/XVII/283, BSemPł., sygn. SD/XVII/287, BSemPł., sygn. SD/XVII/297, BSemPł., sygn. SD/XVII/302, BSemPł., sygn. SD/XVII/309, BSemPł., sygn. SD/XVII/312, BSemPł., sygn. SD/XVII/313, BSemPł., sygn. SD/XVII/346, BSemPł., sygn. SD/XVII/360, BSemPł., sygn. SD/XVII/365, BSemPł., sygn. SD/XVII/367, BSemPł., sygn. SD/XVII/373, BSemPł., sygn. SD/XVII/379.

39 BSemPł., sygn. SD/XVIII/21, BSemPł., sygn. SD/XVIII/220, BSemPł., sygn. SD/XVIII/276, BSemPł., sygn. SD/XVIII/277, BSemPł., sygn. SD/XVIII/442, BSemPł., sygn. SD/XVIII/448, BSemPł., sygn. SD/XVIII/534, BSemPł., sygn. SD/XVIII/556, BSemPł., sygn. SD/XVIII/567, BSemPł., sygn. SD/XVIII/622, BSemPł., sygn. SD/XVIII/649, BSemPł., sygn. SD/XVIII/661, BSemPł., sygn. SD/XVIII/682, BSemPł., sygn. SD/XVIII/698, BSemPł., sygn. SD/XVIII/725, BSemPł., sygn. SD/XVIII/761, BSemPł., sygn. SD/XVIII/788, BSemPł., sygn. SD/XVIII/813, BSemPł., sygn. SD/XVIII/877, BSemPł., sygn. SD/XVIII/900, BSemPł., sygn. SD/XVIII/934, BSemPł., sygn. SD/XVIII/946, BSemPł., sygn. SD/XVIII/947, BSemPł., sygn. SD/XVIII/964, BSemPł., sygn. SD/XVIII/975.

2. Legaty testamentowe

Jednym z ważnych źródeł powiększania się księgozbioru były dary i legaty plockich duchownych dokonywane w drugiej połowie XX wieku. Donacje te stanowią widoczną część obecnego zasobu księgozbioru starych druków. Podstawowym źródłem potwierdzającym darowizny na rzecz biblioteki są wpisy własnościowe zachowane na przekazanych do biblioteki księgach. Świadczą one również o bogatych zainteresowaniach intelektualnych donatorów. W księgozbiorze dają się wyróżnić znaczące legaty duchownych z terenu diecezji plockiej: ks. Franciszka Ksawerego Kuligowskiego, ks. Wacława Jezuska, ks. Ludwika Ostaszewskiego, ks. Anstazego Rutkowskiego i ks. Ksawerego Ziemieckiego.

Ks. Franciszek Ksawery Kuligowski (1870-1963), urodził się w 1870 roku w miejscowości Milewo-Wypychy w parafii Karniewo. Studia odbywał w Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie też przyjął w 1897 roku święcenia kapłańskie z rąk biskupa Albina Symona. Po powrocie do diecezji pracował w Seminarium Duchownym w Płocku, na wikariacie w katedrze plockiej, jako notariusz w Kurii Diecezjalnej, na stanowisku prefekta w Gimnazjum im. Stanisława Małachowskiego w Płocku. Był proboszczem w parafiach Zatory, Myszyniec i Serock. W zespole starych druków odnotowuje się pięć cennych dzieł z jego prywatnej kolekcji: *Raj utracony* Milтона w tłumaczeniu Jacka Przybylskiego (Kraków 1791)⁴⁰, *Instruction Pastorale* (Wrocław 1795)⁴¹ i Wincentego Houdry *Bibliotheca concionatoria*, t. 1 (Wenecja 1764)⁴², Kajetana Karmowskiego *Kazania w przeciągu jubileuszu... w kościele czerwińskim miane...* (Warszawa 1777)⁴³, *Constitutiones religionis sancti Pauli Primi eremita* (Rzym 1725)⁴⁴. Legowane księgi opatrywał okrągłą pieczęcią z napisem otokowym „Z księgozbioru ks. Franciszka Kuligowskiego”. Tytuły tych dzieł wskazują na rozległość zainteresowań donatora.

Ks. Wacław Jezusek (1896-1982), urodził się 14 września 1896 roku w miejscowości Kolno. Święcenia kapłańskie przyjął 30 maja 1920 roku w bazylice katedralnej w Płocku z rąk biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Po święceniach pracował jako wikariusz w parafii p.w. św. Mateusza w Pułtusku, następnie studiował prawo kanoniczne na Uniwersytecie Angelicum w Rzymie, wieńcząc je uzyskaniem stopnia doktora prawa kanonicznego. Po studiach pracował na stanowisku kanclerza Kurii Diecezjalnej w Płocku i notariusza Sądu Biskupiego. Był także wykładowcą prawa kanonicznego w Wyższym Se-

40 BSemPł., sygn. SD/XVIII/144.

41 BSemPł., sygn. SD/XVIII/571.

42 BSemPł., sygn. SD/XVIII/1022.

43 BSemPł., sygn. SD/XVIII/262.

44 BSemPł., sygn. SD/XVIII/814.

minarium Duchownym w Płocku i rektorem tegoż Seminarium w latach (1949-1963), autorem wielu prac z historii diecezji, dbający szczególnie o utrwalenie pamięci o płockich biskupach męczennikach. Zmarł 5 grudnia 1982 roku⁴⁵. Biblioteczki Wyższego Seminarium Duchownego legował przed śmiercią 11 druków XVIII-wiecznych, pochodzących z jego prywatnej kolekcji⁴⁶, świadczą o tym własnoręczne wpisy na kartach tytułowych: „Ks. Wacław Jezusem” lub „X. W. Jezusek. Płock”. Wszystkie przekazane dzieła dotyczyły prawa kanonicznego. Były to: Adama Hutha *Ius canonicum ad libros V...* (Wenecja 1788)⁴⁷, dziewięć tomów Ludovico Thomassino *Vetus et nova ecclesiae disciplina...* (Moguncja 1787)⁴⁸, oraz *List Pasterski Michała Jerzego Poniatowskiego, biskupa płockiego...* (Warszawa 1776)⁴⁹.

Legowane księgi, to wyłącznie dzieła z zakresu prawa kanonicznego, które ks. Wacław Jezusek wykorzystywał w swojej pracy jako wykładowca prawa kanonicznego w Seminarium płockim.

Ks. Ludwik Ostaszewski (1906-1985), urodził się 23 sierpnia 1906 roku we wsi Wyszczele w parafii Sońsk. W latach 1926-1932 studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1932 roku w bazylice katedralnej w Płocku z rąk biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Po święceniach pracował jako wikariusz i prefekt szkół średnich w Serocku, gdzie proboszczem był jego krewny, ks. Franciszek Kuligowski, którego nazwisko również figuruje na wielu książkach. Podczas II wojny światowej był proboszczem w Popowie, a od 1946 roku w Dobrzyniu nad Drwęcą. W 1949 roku został oskarżony przez władze komunistyczne o działania na szkodę PRL-u i skazany na karę ośmiu lat pozbawienia wolności. Wyrok odbywał początkowo w Toruniu a następnie we Wronkach. Zwolniony na mocy amnestii w 1953 roku powrócił do pracy duszpasterskiej. Objął probostwo w Ciachcinie a w 1956 roku

45 M. M. Grzybowski, *Książdz infułat dr Wacław Jezusek, profesor Seminarium Duchownego w Płocku (1896-1982)*, „Miesięcznik Pasterski Płocki” 1990, nr 7-8, s. 299-310; S. Wierzbicki, *Ks. Wacław Jezusek*, w: *idem, Byli naszymi duszpasterzami. Kapłani kościoła płockiego zmarli w latach 1901-2005*, Płock 2005, s. 197.

46 BSemPł., sygn. SD/XVIII/794; BSemPł., sygn. SD/XVIII/838; BSemPł., sygn. SD/XVIII/839; BSemPł., sygn. SD/XVIII/840; BSemPł., sygn. SD/XVIII/841; BSemPł., sygn. SD/XVIII/842; BSemPł., sygn. SD/XVIII/843; BSemPł., sygn. SD/XVIII/844; BSemPł., sygn. SD/XVIII/845; BSemPł., sygn. SD/XVIII/846.

47 BSemPł., sygn. SD/XVIII/794.

48 BSemPł., sygn. SD/XVIII/838; BSemPł., sygn. SD/XVIII/839; BSemPł., sygn. SD/XVIII/840; BSemPł., sygn. SD/XVIII/841; BSemPł., sygn. SD/XVIII/842; BSemPł., sygn. SD/XVIII/843; BSemPł., sygn. SD/XVIII/844; BSemPł., sygn. SD/XVIII/845; BSemPł., sygn. SD/XVIII/846.

49 BSemPł., sygn. SD/XVIII/624.

parafię w Serocku na której zastąpił odchodzącego na emeryturę ks. Franciszka Kuligowskiego. W 1962 roku przeszedł na probostwo w Gójsku a po dwóch latach pracy duszpasterskiej w tej placówce odszedł na emeryturę. Resztę życia spędził w Warszawie, pracując jako spowiednik w kościele jezuitów na Starym Mieście. Zmarł 8 lipca 1985 roku⁵⁰. Ks. Ludwik Ostaszewski legował Bibliotece 20 woluminów pochodzących z XVIII wieku⁵¹. Na wszystkich legowanych przez niego książkach widnieją dwa różne odciski pieczętny, wskazujące na osobę właściciela: pieczęć owalna z napisem w otoku „Z księgozbioru proboszcza w Serocku n/Narwią – ks. Ludwika Ostaszewskiego” oraz pieczęć podłużna „Ks. Ludwik Ostaszewski – proboszcz w Serocku n/Narwią”. Wśród ofiarowanych ksiąg znajdują się następujące tytuły: *Kazania J.X. Massyllona na uroczystości Chrystusa...* (Kraków 1779)⁵², *Kazania na niedziele całego roku... w przekładzie Wawrzyńca Dunina* (Kalisz 1781)⁵³, dwa egzemplarze drugiego tomu dzieła Kaspra Balsama *Kazania na święta...* (Poznań 1761)⁵⁴, dwa egzemplarze dzieła Grzegorza Zachariasiewicza *Kazania na wszystkie uroczyste święta* (Kalisz 1776)⁵⁵, *Magazyn ubogich rzemieślników, służących...*, t. 1 (Warszawa 1774)⁵⁶, *Religia i cnota chrześcijańska*, cz. 1 (b.m. 1786)⁵⁷, Józefa Habernkorna *Kazania o tajemnicach męki Zbawiciela* (Kalisz 1781)⁵⁸, Jana Krasseta *Uwagi chrześcijańskie na wszystkie dni* (Kalisz 1707)⁵⁹, Sebastiana Ubermanowicza *Religia i cnota*

50 M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. 1, cz. 1, Płock 2007, s. 399-401.

51 BSemPł., sygn. SD/XVIII/36; BSemPł., sygn. SD/XVIII/52; BSemPł., sygn. SD/XVIII/60; BSemPł., sygn. SD/XVIII/61; BSemPł., sygn. SD/XVIII/84; BSemPł., sygn. SD/XVIII/141; BSemPł., sygn. SD/XVIII/239; BSemPł., sygn. SD/XVIII/244; BSemPł., sygn. SD/XVIII/266; BSemPł., sygn. SD/XVIII/286; BSemPł., sygn. SD/XVIII/288; BSemPł., sygn. SD/XVIII/295; BSemPł., sygn. SD/XVIII/307; BSemPł., sygn. SD/XVIII/317; BSemPł., sygn. SD/XVIII/337; BSemPł., sygn. SD/XVIII/420; BSemPł., sygn. SD/XVIII/427; BSemPł., sygn. SD/XVIII/511; BSemPł., sygn. SD/XVIII/538; BSemPł., sygn. SD/XVIII/544.

52 BSemPł., sygn. SD/XVIII/36. Na księdze widnieje również wpis proveniencyjny ks. R. Tymińskiego.

53 BSemPł., sygn. SD/XVIII/52. Na księdze widnieje również wpis proveniencyjny ks. R. Tymińskiego.

54 BSemPł., sygn. SD/XVIII/60; BSemPł., sygn. SD/XVIII/61.

55 BSemPł., sygn. SD/XVIII/84; BSemPł., sygn. SD/XVIII/239.

56 BSemPł., sygn. SD/XVIII/141.

57 BSemPł., sygn. SD/XVIII/244.

58 BSemPł., sygn. SD/XVIII/266. Na księdze widnieje również wpis proveniencyjny ks. R. Tymińskiego.

59 BSemPł., sygn. SD/XVIII/286.

chrześcijańska (Kalisz 1766)⁶⁰, Wawrzyńca Rydzewskiego *Kazania świąteczne...* (Wilno 1768)⁶¹, Józefa Płochockiego *Kazania ku czci Józefa świętego...* (Kalisz 1781)⁶², Piotra Konitzera *Kazania na uroczyste dni Matki Bożej* (Kalisz 1781)⁶³, Józefa Pazowskiego *Kazania niedzielne*, t. 2 (Wilno, b.r.)⁶⁴, Teodora Grubera *Myśli przebrane* (Częstochowa 1779)⁶⁵, Sebastiana Lachowskiego *Kazania niedzielne*, t. 1 (Warszawa 1770)⁶⁶, Michała Halkiewicza *Doctrinae sacrae* (Warszawa 1740)⁶⁷, Kaspra Balsama *Kazania na niedziele całego roku*, t. 1 (Poznań 1761)⁶⁸ oraz *Kazania na niedziele całego roku*, t. 2 (Poznań 1764)⁶⁹. Legowane dzieła, to przede wszystkim zbiory kazań na różne uroczystości i święta, potrzebne w pracy duszpasterskiej.

Ks. Anastazy Rutkowski (1908-1995), urodził się w 1908 roku we wsi Żbiki Gawronki w parafii Krasne. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1933 roku z rąk arcybiskupa Juliana Antoniego Nowowiejskiego. Był wikariuszem w parafiach Ciechanów, Goworowo, Mława. Podczas II wojny światowej pełnił funkcję kapelana wojskowego i proboszcza parafii garnizonowej p.w. św. Barbary w Modlinie. Po wojnie był proboszczem w następujących parafiach: Wyszyny, Proboszczewice, Imielnica, Płońsk i św. Mateusza w Pułtusku. Był prepozytem kapituły kolegiackiej w Pułtusku⁷⁰. Ze swoich zbiorów ofiarował do Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego następujące dzieła Piotra Skargi, *Kazania na niedziele całego roku*, t. 1 (Sandomierz 1792)⁷¹, tegoż *Kazania na niedziele całego roku*, t. 2 (Sandomierz 1792)⁷², Józefa Łopacińskiego *Mowy W. X. N. Massillona...* (Warszawa 1788)⁷³ oraz Karola Fabianiego *Kazania na niedziele*

⁶⁰ BSemPł., sygn. SD/XVIII/288.

⁶¹ BSemPł., sygn. SD/XVIII/295.

⁶² BSemPł., sygn. SD/XVIII/307. Na księdze widnieje również wpis proveniencyjny ks. R. Tymińskiego.

⁶³ BSemPł., sygn. SD/XVIII/317.

⁶⁴ BSemPł., sygn. SD/XVIII/337. Na księdze widnieje również wpis proveniencyjny ks. R. Tymińskiego.

⁶⁵ BSemPł., sygn. SD/XVIII/420.

⁶⁶ BSemPł., sygn. SD/XVIII/427. Na księdze widnieje również wpis proveniencyjny ks. R. Tymińskiego.

⁶⁷ BSemPł., sygn. SD/XVIII/511.

⁶⁸ BSemPł., sygn. SD/XVIII/538.

⁶⁹ BSemPł., sygn. SD/XVIII/544.

⁷⁰ S. Wierzbicki, *Ks. Anastazy Rutkowski*, w: *Byli naszymi duszpasterzami...*, s. 230.

⁷¹ BSemPł., sygn. SD/XVIII/148.

⁷² BSemPł., sygn. SD/XVIII/167.

⁷³ BSemPł., sygn. SD/XVIII/468.

całego roku... cz. 2 (Kalisz 1786)⁷⁴. Były to dzieła z zakresu kaznodziejstwa. Z reguły na kartach przedtytułowych posiadanych ksiąg umieszczał okrągłą pieczęć z napisem „Ks. mgr Anastazy Rutkowski Dziekan i Proboszcz Pułtusi”.

Ks. Ksawery Ziemiecki (1912-2002), urodził się 14 marca 1912 roku w Gorczykach koło Płońska. W 1926 roku rozpoczął naukę w Niższym Seminarium Duchownym w Płocku. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1931 roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Święcenia otrzymał w 1937 roku z rąk arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Pracując na różnych placówkach duszpasterskich w diecezji, rozwijał jednocześnie swoje zainteresowania humanistyczne. Przez całe życie gromadził książki, które były obiektem jego największego zainteresowania i troski. Lubił książki i zdobywał je w różny sposób, niektóre osobiście konserwował, znał ich dzieje i wartość. Był częstym gościem antykwariatów i księgarń. Prowadził wymianę różnych egzemplarzy, zwłaszcza dubletów, których miał wiele. Zgromadził sporo cennych opracowań z różnych dziedzin nauki oraz starych druków⁷⁵. Część swojej kolekcji (73 stare druki) przekazał do Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku (osiem woluminów pochodzi z XVII wieku⁷⁶ a 65 z wieku XVIII)⁷⁷. Książki z kolekcji ks. Ziemieckiego miały dwa rodzaje

74 BSemPł., sygn. SD/XVIII/547.

75 M. M. Grzybowski, *Ks. kan. mgr Ksawery Karol Ziemiecki, emerytowany proboszcz parafii Orszymowo (1912-2002)*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 2005, nr 3, s. 151-155.

76 BSemPł., sygn. SD/XVII/5; BSemPł., sygn. SD/XVII/122; BSemPł., sygn. SD/XVII/123; BSemPł., sygn. SD/XVII/139; BSemPł., sygn. SD/XVII/148; BSemPł., sygn. SD/XVII/151; BSemPł., sygn. SD/XVII/166; BSemPł., sygn. SD/XVII/271; BSemPł., sygn. SD/XVII/273.

77 BSemPł., sygn. SD/XVIII/64; BSemPł., sygn. SD/XVIII/70; BSemPł., sygn. SD/XVIII/139; BSemPł., sygn. SD/XVIII/140; BSemPł., sygn. SD/XVIII/191; BSemPł., sygn. SD/XVIII/194; BSemPł., sygn. SD/XVIII/196; BSemPł., sygn. SD/XVIII/197; BSemPł., sygn. SD/XVIII/198; BSemPł., sygn. SD/XVIII/199; BSemPł., sygn. SD/XVIII/205; BSemPł., sygn. SD/XVIII/208; BSemPł., sygn. SD/XVIII/214; BSemPł., sygn. SD/XVIII/381; BSemPł., sygn. SD/XVIII/382; BSemPł., sygn. SD/XVIII/394; BSemPł., sygn. SD/XVIII/400; BSemPł., sygn. SD/XVIII/474; BSemPł., sygn. SD/XVIII/477; BSemPł., sygn. SD/XVIII/499; BSemPł., sygn. SD/XVIII/518; BSemPł., sygn. SD/XVIII/519; BSemPł., sygn. SD/XVIII/524; BSemPł., sygn. SD/XVIII/525; BSemPł., sygn. SD/XVIII/543; BSemPł., sygn. SD/XVIII/548; BSemPł., sygn. SD/XVIII/555; BSemPł., sygn. SD/XVIII/582; BSemPł., sygn. SD/XVIII/583; BSemPł., sygn. SD/XVIII/584; BSemPł., sygn. SD/XVIII/585; BSemPł., sygn. SD/XVIII/586; BSemPł., sygn. SD/XVIII/587; BSemPł., sygn. SD/XVIII/588; BSemPł., sygn. SD/XVIII/589; BSemPł., sygn. SD/XVIII/590; BSemPł., sygn. SD/XVIII/590; BSemPł., sygn. SD/XVIII/592; BSemPł., sygn. SD/XVIII/593; BSemPł., sygn. SD/XVIII/594; BSemPł., sygn. SD/XVIII/595; BSemPł., sygn. SD/XVIII/596; BSemPł., sygn. SD/XVIII/598; BSemPł., sygn. SD/XVIII/599; BSemPł., sygn. SD/XVIII/618; BSemPł., sygn. SD/XVIII/621; BSemPł., sygn. SD/XVIII/627; BSemPł.,

zapisów własnościowych: pieczęć okrągła z napisem otokowym „Ex libris ks. Ksawery Niemiecki”, z reguły umieszczona na karcie tytułowej dzieła oraz ex libris naklejkowy z wizerunkiem kościoła, obok którego w prawym górnym rogu widniał napis „Orszymowo-Płock A.D. MCMLXXXII”, a u dołu naklejki „Ex libris ks. Ksawerego Ziemieckiego”. Spośród druków XVII-wiecznych należy wymienić: Jana Gerhardrusa *Meditationes sacrae ad veram pietatem* (Frankfurt 1655)⁷⁸, dwa egzemplarze Grzegorza Knapskiego *Thesaurus polono-latino-graecus...*, t. 2 (Kraków 1621)⁷⁹, Sebastiana Henryka Penzingera *Bonus ordo triplicis formatae conctionis...* (Solisbacii 1699)⁸⁰, *Listów duchownych św. Franciszka Salezjusza ksiąg VII* (Lugduni 1601-1622)⁸¹, *Novum Testamentum...* (Frankfurt 1693)⁸², Isaaca Vosiusa *De sybyllinis* (Oxford 1680)⁸³ oraz *Harmoniae Evangelicae Historiae* (b.m. 1611)⁸⁴.

O wiele więcej druków ofiarowanych przez ks. K. Ziemieckiego pochodzi z XVIII wieku. Łącznie jest to 67 przekazanych ksiąg: Jana Herdera *Ideen zur philosophie der Geschichte...* (b.m. 1790)⁸⁵, Jana Musantiusa *Fax chronologiae...* (Sandomierz 1724)⁸⁶, Antoniego Feliksa Roszkowskiego *Zegar monarchów... z życia Marka Aureliusza* (Poznań 1762)⁸⁷, *Kazania na uroczystości Maryi Panny* (Berdyczów 1785)⁸⁸, N. Bergiera *L'Origine des Dieux du paganisme* (Paryż 1774)⁸⁹, Cyclerona *Opera philosophica...* (Magdeburg 1799)⁹⁰, *Tyrocinum latini sermonis sive manu ductio practica...*

sygn. BSemPł., sygn. SD/XVIII/633; BSemPł., sygn. SD/XVIII/637; BSemPł., sygn. SD/XVIII/646; BSemPł., sygn. SD/XVIII/648; BSemPł., sygn. SD/XVIII/650; BSemPł., sygn. SD/XVIII/655; BSemPł., sygn. SD/XVIII/656; BSemPł., sygn. SD/XVIII/657; BSemPł., sygn. SD/XVIII/658; BSemPł., sygn. SD/XVIII/668; BSemPł., sygn. SD/XVIII/670; BSemPł., sygn. SD/XVIII/673; BSemPł., sygn. SD/XVIII/723; BSemPł., sygn. SD/XVIII/809; BSemPł., sygn. SD/XVIII/879; BSemPł., sygn. SD/XVIII/908; BSemPł., sygn. SD/XVIII/957; BSemPł., sygn. SD/XVIII/1029; BSemPł., sygn. SD/XVIII/1030.

78 BSemPł., sygn. SD/XVII/5.

79 BSemPł., sygn. SD/XVII/122; BSemPł., sygn. SD/XVII/166.

80 BSemPł., sygn. SD/XVII/123.

81 BSemPł., sygn. SD/XVII/139.

82 BSemPł., sygn. SD/XVII/148.

83 BSemPł., sygn. SD/XVII/151.

84 BSemPł., sygn. SD/XVII/271.

85 BSemPł., sygn. SD/XVIII/70.

86 BSemPł., sygn. SD/XVIII/139.

87 BSemPł., sygn. SD/XVIII/140.

88 BSemPł., sygn. SD/XVIII/191.

89 BSemPł., sygn. SD/XVIII/194.

90 BSemPł., sygn. SD/XVIII/196.

(Braniewo 1772)⁹¹, Tobiasza Arenta *Studium polemicum pro doctrina catholica...* (Wilno 1716)⁹², *Handbuch (katholisches) für Kranke und Sterbende...* (Augsburg 1783)⁹³, C.-F.-X. Millota *Éléments d'histoire générale...* t. 1, 9, 13, 15 (Paryż 1790)⁹⁴, Jana Teutiera *Neo-confessarius practicae instructus...* (Kolonia 1763)⁹⁵, *Verbis graecorum mediis commentationes...* (Lipsk 1752)⁹⁶, Henryka Kilbera *Theologia dogmatico-polemico-scholastica...* t. 1-2 (Würzburg 1767; 1770)⁹⁷, Józefa Heberkorna *Predikten auf alle...* (Wrocław 1779)⁹⁸, Martinusa von Rochena *Mittlerer Himmelschlüsse...* (b.m. 1778)⁹⁹, Jaco ba Eberta *Unierweisung...* (Lipsk 1796)¹⁰⁰, Pawła Laymmana *Theologiae moralis...* (Wiedeń 1753)¹⁰¹, M. Robertsona *Histoire du règne de l'empereur Charles-Quint* (Amsterdam 1771)¹⁰², *Nouveaux contes moraux...* t. 2 (Hamburg 1794)¹⁰³, Kaspra Balsama *Kazania na święta całego roku*, t. 1 (Poznań 1762)¹⁰⁴, *Élévations de l'âme à Dieux...* (Wiedeń 1763)¹⁰⁵, *Pontificale Romanum* (Wenecja 1765)¹⁰⁶, Ludwiga Bourdaloque *sammliche Predigten...* t. 2, 6, 7, 8, (Praga 1763)¹⁰⁷, Ludwiga Bourdaloque *sammliche Predigten...* t. 9 (dwa egzemplarze, Praga 1764)¹⁰⁸, Ludwiga Bourdaloque *sammliche Predigten...* t. 10 (dwa egzemplarze, Drezno 1763; Praga 1763)¹⁰⁹, Ludwiga Bourdaloque *sammliche Predigten...* t. 11 (Praga 1766)¹¹⁰,

91 BSemPł., sygn. SD/XVIII/197.

92 BSemPł., sygn. SD/XVIII/198.

93 BSemPł., sygn. SD/XVIII/199.

94 BSemPł., sygn. SD/XVIII/205; BSemPł., sygn. SD/XVIII/518; BSemPł., sygn. SD/XVIII/519; BSemPł., sygn. SD/XVIII/525.

95 BSemPł., sygn. SD/XVIII/208.

96 BSemPł., sygn. SD/XVIII/214.

97 BSemPł., sygn. SD/XVIII/381; BSemPł., sygn. SD/XVIII/382.

98 BSemPł., sygn. SD/XVIII/394.

99 BSemPł., sygn. SD/XVIII/400.

100 BSemPł., sygn. SD/XVIII/474.

101 BSemPł., sygn. SD/XVIII/477.

102 BSemPł., sygn. SD/XVIII/499.

103 BSemPł., sygn. SD/XVIII/524.

104 BSemPł., sygn. SD/XVIII/543.

105 BSemPł., sygn. SD/XVIII/548.

106 BSemPł., sygn. SD/XVIII/555.

107 BSemPł., sygn. SD/XVIII/582; BSemPł., sygn. SD/XVIII/583; BSemPł., sygn. SD/XVIII/584; BSemPł., sygn. SD/XVIII/585.

108 BSemPł., sygn. SD/XVIII/586; BSemPł., sygn. SD/XVIII/599.

109 BSemPł., sygn. SD/XVIII/621; BSemPł., sygn. SD/XVIII/648.

110 BSemPł., sygn. SD/XVIII/587.

Ludwiga Bourdaloque sammtliche Predigten... t. 13 (Praga 1767)¹¹¹, *Ludwiga Bourdaloque sammtliche Predigten...* t. 14 (Praga 1768)¹¹², Ignacego Wurza *Fammtliche predicten...* cz. 2 (dwa egzemplarze, Wiedeń 1784)¹¹³, *Fammtliche predicten...* cz. 4 (dwa egzemplarze, Wiedeń 1785)¹¹⁴, *Fammtliche predicten...* cz. 5 (dwa egzemplarze, Wiedeń 1785)¹¹⁵, *Fammtliche predicten...* cz. 6 (Wiedeń 1785)¹¹⁶, *Fammtliche predicten...* cz. 7 (Wiedeń 1785)¹¹⁷, *Fammtliche predicten...* cz. 8 (Wiedeń 1785)¹¹⁸, Cyserona *De senectute et amicitia* (Würzburg 1787)¹¹⁹, Simonis a Virgine *Sermones sacri in dominicas...* cz. 3-4 (Augsburg 1774)¹²⁰, *Leçons élémentaires de mathématiques, ou éléments d'algèbre...* (Paryż 1764)¹²¹, Karola Steinkellnera *Institutiones philosophiae moralis...* (Wiedeń 1771)¹²², *Constitution de l'Angleterre...* (Paryż 1740)¹²³, Edmunda Voita *Theologia moralis*, cz. 2 (Bassani 1766)¹²⁴, Edwarda Youngsa *Klagen oder Rachtgedanten...* t. 1 (Lipsk 1790)¹²⁵, *Klagen oder Rachtgedanten...* t. 2 (Lipsk 1792)¹²⁶, *Klagen oder Rachtgedanten...* t. 4 (Lipsk 1792)¹²⁷, *Klagen oder Rachtgedanten...* t. 6 (Lipsk 1794)¹²⁸, Gotfryda Uchenwalla *Die Stadtlugheit...* (Getynga 1779)¹²⁹, Adama Fryderyka Kirschiusa *Cornucopiae linquae latinae...* (Ratysbona 1741)¹³⁰, Jana Jakuba Rousseau *Oeuvres complètes...* (Paryż 1792)¹³¹, *Ritaule Sacramentorum cleri Varmiensis* (Królewiec 1800)¹³²,

111 BSemPł., sygn. SD/XVIII/588.

112 BSemPł., sygn. SD/XVIII/589.

113 BSemPł., sygn. SD/XVIII/590; BSemPł., sygn. SD/XVIII/591.

114 BSemPł., sygn. SD/XVIII/592; BSemPł., sygn. SD/XVIII/593.

115 BSemPł., sygn. SD/XVIII/594; BSemPł., sygn. SD/XVIII/595.

116 BSemPł., sygn. SD/XVIII/596.

117 BSemPł., sygn. SD/XVIII/597.

118 BSemPł., sygn. SD/XVIII/598.

119 BSemPł., sygn. SD/XVIII/618.

120 BSemPł., sygn. SD/XVIII/626; BSemPł., sygn. SD/XVIII/627.

121 BSemPł., sygn. SD/XVIII/633.

122 BSemPł., sygn. SD/XVIII/637.

123 BSemPł., sygn. SD/XVIII/645.

124 BSemPł., sygn. SD/XVIII/650.

125 BSemPł., sygn. SD/XVIII/655.

126 BSemPł., sygn. SD/XVIII/656.

127 BSemPł., sygn. SD/XVIII/657.

128 BSemPł., sygn. SD/XVIII/658.

129 BSemPł., sygn. SD/XVIII/668.

130 BSemPł., sygn. SD/XVIII/670.

131 BSemPł., sygn. SD/XVIII/673.

132 BSemPł., sygn. SD/XVIII/723.

Theologia dogmatico-polemico-scholastica... (Würzburg 1763)¹³³, Jana Fryderyka Zollnera *Brieffe über schlesien...* (Berlin 1792)¹³⁴, *Biblia sacra* (Bamberg 1714)¹³⁵, *Ius Culmense correctum* (Braniewo 1717)¹³⁶, Ludwiga Baltazara Trallesa *Gedanken über das... die immaterialitat...* (Wrocław 1776)¹³⁷, *Das ist Ochedispensem zu halten...* (Wiedeń 1782)¹³⁸.

Wśród XVIII-wiecznych druków zgromadzonych i przekazanych przez ks. Ziemieckiego, znaczna liczba to druki autorów niemieckich i francuskich. Są wśród nich również druki autorów polskich. Legowane dzieła są zróżnicowane tematycznie, począwszy od kaznodziejstwa poprzez historię powszechną, retorykę, teologię dogmatyczną, moralną, prawo kanoniczne, a także epistolografię.

Reasumując należy podkreślić, iż książki pochodzące tak z zakupów antykwarycznych jak i legatów testamentowych płockich duchownych stanowiły ważny składnik odbudowy historycznego księgozbioru płockiego w latach powojennych. Zbiór nie stanowi monolitu tematycznego a raczej jest wypadkową zainteresowań testatorów. Może być przedmiotem badań zarówno historyków książki jak i prosopografów zajmujących się rolą i oddziaływaniem, zwłaszcza umysłowym duchowieństwa płockiego.

Summary

Waldemar Graczyk *Antiquarian purchases and estate bequests as sources for the augmentation of assets of old prints in the Seminary Library in Płock after 1945*

It is necessary to distinguish three sources which enabled the rebuilding of the Library of the Seminary in Płock after 1945. Firstly, books were obtained from the so-called Sandomierz Duplicates, that is from dissolved monasteries, especially in the area of Małopolska, and from the dissolved monasteries in the Diocese of Płock; the second source is purchases from antiquarian booksellers; and finally, the third source is testamentary bequests from the clergy of Płock. Most books were purchased in antique shops in Bydgoszcz and Kielce, as in-

133 BSemPł., sygn. SD/XVIII/809.

134 BSemPł., sygn. SD/XVIII/879.

135 BSemPł., sygn. SD/XVIII/908.

136 BSemPł., sygn. SD/XVIII/957.

137 BSemPł., sygn. SD/XVIII/1029.

138 BSemPł., sygn. SD/XVIII/1030.

dedicated by companies' inscriptions on labels. Among the books purchased, 53 titles in 57 volumes date from the sixteenth century; 53 titles in 51 volumes from the seventeenth century; and 57 titles from the eighteenth century. The works come from well-known European publishing houses: Antwerp, Cologne, Basel, Venice, Rome, Strasbourg, as well as Warsaw, Cracow, Lublin, Vilna, Kalisz and Lviv. In turn, included among books from bequests are those willed by Fr. Francis Xavier Kuligowski (1870-1963), Fr. Wenceslas Jezuska (1896-1982), Fr. Louis Ostaszewski (1906-1985), Fr. Anastasius Rutkowski (1908-1995) and Fr. Xavier Ziemięckiego (1912-2002).

Books emanating in this manner from antiquarian booksellers and from the testamentary bequests of Płock clergy were an important part of the historical reconstruction of the Płock library in the postwar years. The collection is not a thematic monolith, but rather the result of the interests of their previous owners.